ROCZNIK LUBUSKI Tom 52, cz. 1, 2026 ISSN 0485-3083

DOI: https://doi.org/10.61825/rl.2026.v521.03

Dariusz A. Rymar*
Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2587-9317
e-mail: drymar@gorzow.ap.gov.pl

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM JAKO DEPOZYTARIUSZ PAMIĘCI OSÓB FIZYCZNYCH

THE STATE ARCHIVE IN GORZÓW WIELKOPOLSKI AS A DEPOSITARY OF THE MEMORY OF PRIVATE INDIVIDUALS

Keywords: State Archive in Gorzów Wielkopolski, archival materials, private archival materials, non-state archival holdings, acquisition of collections.

The article presents the activities of the State Archive in Gorzów Wielkopolski in acquiring archival materials from private individuals. Pursuant to the Act on the National Archival Holdings and Archives of 14 July 1983, materials owned by private individuals form part of the non-registered non-state archival holdings. They may become state property by way of donation or purchase. The article discusses such activities in the years 2009-2025, during which 419 archival units, amounting to 5.12 linear metres of documentation from private collections, were incorporated into the holdings of the State Archive in Gorzów Wielkopolski. These include, among others, the exceptionally valuable personal papers of

* **Dariusz A. Rymar** – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, profesor uczelni, dyrektor Archiwum Państwowego w Gorzowie; zainteresowania naukowe: historia najnowsza Polski, historia regionalna Ziemi Lubuskiej i Gorzowa Wielkopolskiego, dzieje opozycji politycznej i NSZZ „Solidarność" w PRL, archiwistyka i źródłoznawstwo, historia administracji i bezpieczeństwa państwa oraz biografistyka XX wieku.

Professor Stanisław Kirkor (1905-1963), documents of the legionary Artur Saturn-Błażewicz (1896-1977), and materials relating to Major Observer Jan Wiłkojć (1907-1996), an airman of No. 301 Polish Bomber Squadron decorated with the Virtuti Militari. The collections also include letters written to families from exile in Siberia and from German concentration camps during the Second World War. The acquisition of materials from private hands, initiated only in 2009, has since become part of the everyday practice of the State Archive in Gorzów Wielkopolski.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM JAKO DEPOZYTARIUSZ PAMIĘCI OSÓB FIZYCZNYCH

Słowa kluczowe: Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim, materiały archiwalne, archiwalia prywatne, niepaństwowy zasób archiwalny, pozyskiwanie zbiorów.

W artykule zaprezentowano działania Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim w zakresie przejmowania materiałów archiwalnych od osób fizycznych. Zgodnie z obowiązującą ustawą o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 r. materiały stanowiące własność osób fizycznych należą do nieewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego. Mogą stać się własnością państwa w drodze darowizny albo zakupu. Takie też działania opisano z lat 2009-2025, kiedy w zasobie Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim znalazło się 419 j.a. (5,12 m.b.) dokumentacji ze zbiorów prywatnych. Znajdują się wśród nich np. niezwykle cenna spuścizna prof. Stanisława Kirkora (1905-1963), dokumenty legionisty Artura Saturn-Błażewicza (1896-1977), a także lotnika 301 Dywizjonu Bombowego odznaczonego VM mjr. obs. Jana Wiłkojcia (1907-1996). W zbiorach tych znalazły się także listy do rodzin pisane z zesłania na Syberię oraz z niemieckich obozów koncentracyjnych z okresu II wojny światowej. Przejmowanie materiałów z rąk prywatnych zapoczątkowane dopiero w roku 2009 stało się codziennością Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim.

Zgodnie ze swoją nazwą misją archiwów państwowych jest kształtowanie oraz „gromadzenie, ewidencjonowanie, przechowywanie, opracowanie, zabezpieczenie i udostępnianie materiałów archiwalnych należących do ich zasobu archiwalnego" (Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archi-

wach 1983/2020, art. 28 pkt 1-2). A zatem głównym zadaniem jest troska o materiały archiwalne należące do państwowego zasobu archiwalnego, czyli będącego rezultatem działalności instytucji i urzędów państwowych.

Jednocześnie ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (1983/2020) definiuje niepaństwowy zasób archiwalny, dzieląc go dodatkowo na część ewidencjonowaną i nieewidencjonowaną (art. 41 pkt 1-2). Część ewidencjonowaną tworzą materiały archiwalne np. partii politycznych, organizacji spółdzielczych, społecznych, kościołów i związków wyznaniowych (art. 42). Materiały te mogą stać się własnością państwa w przypadku zaprzestania działalności przez dany podmiot (art. 44). Natomiast część nieewidencjonowaną, tu najbardziej nas interesującą, stanowią materiały „powstałe i powstające w wyniku działalności osób fizycznych, stanowiące własność tych osób lub ich prawnych następców" (art. 46).

Z tego rozgraniczenia wynika, iż pełny zakres swoich kompetencji archiwa państwowe mogą realizować tylko w odniesieniu do sektora publicznego. Natomiast w zakresie zabezpieczania dokumentacji należącej do niepaństwowego zasobu archiwalnego ich kompetencje są ograniczone lub wręcz żadne. Jedyną formą działania na tym polu jest nawiązywanie współpracy z podmiotami zaliczanymi do ewidencjonowanej części niepaństwowego zasobu archiwalnego. Natomiast w zakresie części nieewidencjonowanej, czyli będącej własnością osób fizycznych, pozostaje jedynie droga nabywania materiałów w formie darowizny lub zakupu (art. 15 pkt 5).

Archiwalia pochodzące ze zbiorów prywatnych znajdują się w archiwach państwowych już od okresu międzywojennego i były przedmiotem licznych opracowań naukowych (Bańkowski 1951, s. 194-216; Ryszewski 1991, s. 21-39; Krajewska 2008, s. 35-42; Górski 2009a, s. 22-30; tenże 2009b, s. 1-15; Targońska 2017, s. 167-182; Magier 2024). Niniejszy artykuł ma na celu zaprezentowanie procesu przejmowania archiwaliów prywatnych do Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim. W przypadku tego archiwum przejmowanie archiwaliów od osób fizycznych zaczęło się dopiero pod koniec pierwszej dekady XXI wieku[1], co zapewne wynikało z kilku przyczyn.

Kiedy w roku 1991 rozpoczynałem swoją pracę w gorzowskim Archiwum Państwowym, nie było ani procedur w archiwach dotyczących przejmowania materiałów od osób fizycznych, ani też nie było chętnych do ich przekazywania do zbiorów publicznych. W dodatku, co ma ogromne znaczenie w przypadku omawianego zagadnienia, gorzowskie Archiwum Państwowe, istniejące od roku 1950, od połowy lat 70. znajdowało się w głę-

[1]Wyjątkiem była część spuścizny Edmunda Grudzińskiego (1903-1976), która po jego śmierci znalazła się w składnicy makulatury i stamtąd trafiła do zasobu Archiwum Państwowego.

bokiej zapaści lokalowej, przejściowo znalazło się nawet poza Gorzowem (1975-1986) i zniknęło z pola widzenia mieszkańców. Na początku lat 90. XX w. archiwum było mało rozpoznawalną instytucją, położoną na uboczu i remontującą etapami obiekt przy ul. Grottgera 24/25. Dlatego też zdecydowano się wówczas na podjęcie intensywnej działalności wydawniczej, której zawsze jednym z zasadniczych celów było nagłośnienie spraw archiwum. Temu celowi służył np. wydawany od roku 1993 „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny". Już sam jego tytuł wskazywał na intencję wydawcy. Ta sytuacja zaczęła się zmieniać pod koniec pierwszej dekady XXI wieku. Początkowo wynikało to z trzech okoliczności. Pierwszą było usamodzielnienie się gorzowskiego Archiwum Państwowego, co nastąpiło z dniem 1 stycznia 2006 roku. Archiwum do tej pory miało status oddziału Archiwum Państwowego w Szczecinie. Usamodzielnienie stwarzało możliwość prowadzenia polityki w zakresie kształtowania zasobu tu, lokalnie.

Druga okoliczność to podjęte działania inwestycyjne w zakresie budowy nowej siedziby. Rozpoczęły się w roku 2007 pozyskaniem odpowiedniej działki pod budowę, a zakończyły w październiku 2013 roku oddaniem do użytku obiektu przy ul. Mościckiego 7. Było to jedno z trzech pierwszych w kraju Archiwów Państwowych zaprojektowanych i wzniesionych od podstaw (razem z archiwami w Radomiu i Zielonej Górze). Inwestycja, dzięki lokalnym mediom, w istotny sposób nagłośniła fakt funkcjonowania w Gorzowie Archiwum Państwowego. Łamała ona stereotypy myślowe na temat archiwum jako instytucji działającej na uboczu, w zaniedbanym lokalu i pokazywała nowoczesność i rozmach tej instytucji (pomimo stosunkowo niewielkich rozmiarów budynku).

Trzecia wreszcie okoliczność wiązała się z moimi osobistymi zainteresowaniami. W połowie pierwszej dekady XXI w. podjąłem badania na temat gorzowskiej „Solidarności", działającej prężnie w Gorzowie w latach 1980-1989. Stało się to okazją do rozmów z wieloma działaczami tej organizacji. W ich trakcie oni otwierali przede mną swoje prywatne archiwa. To skłaniało do refleksji, że oto dotykam zbiorów, z których owszem, mogę skorzystać, jednak powstawało pytanie, co będzie z nimi dalej. Przecież w roku 2010 mijało 30 lat od powstania NSZZ „Solidarność" i było wiadomo, że pokolenie go tworzące będzie przechodziło do historii. To skłoniło do pierwszych rozmów z działaczami dawnej „Solidarności", zachęcających ich do rozważenia możliwości przekazania swoich archiwów prywatnych do zasobu gorzowskiego Archiwum Państwowego. W tych okolicznościach w roku 2009 do zasobu trafiły akta Tadeusza Kołodziejskiego (1950-2023) – pierwszego przewodniczącego NSZZ „S" w Gorzowie, a w latach kolejnych jego zastępcy Grzegorza Fronckiewicza, działaczki podziemia i senatora RP Stefanii

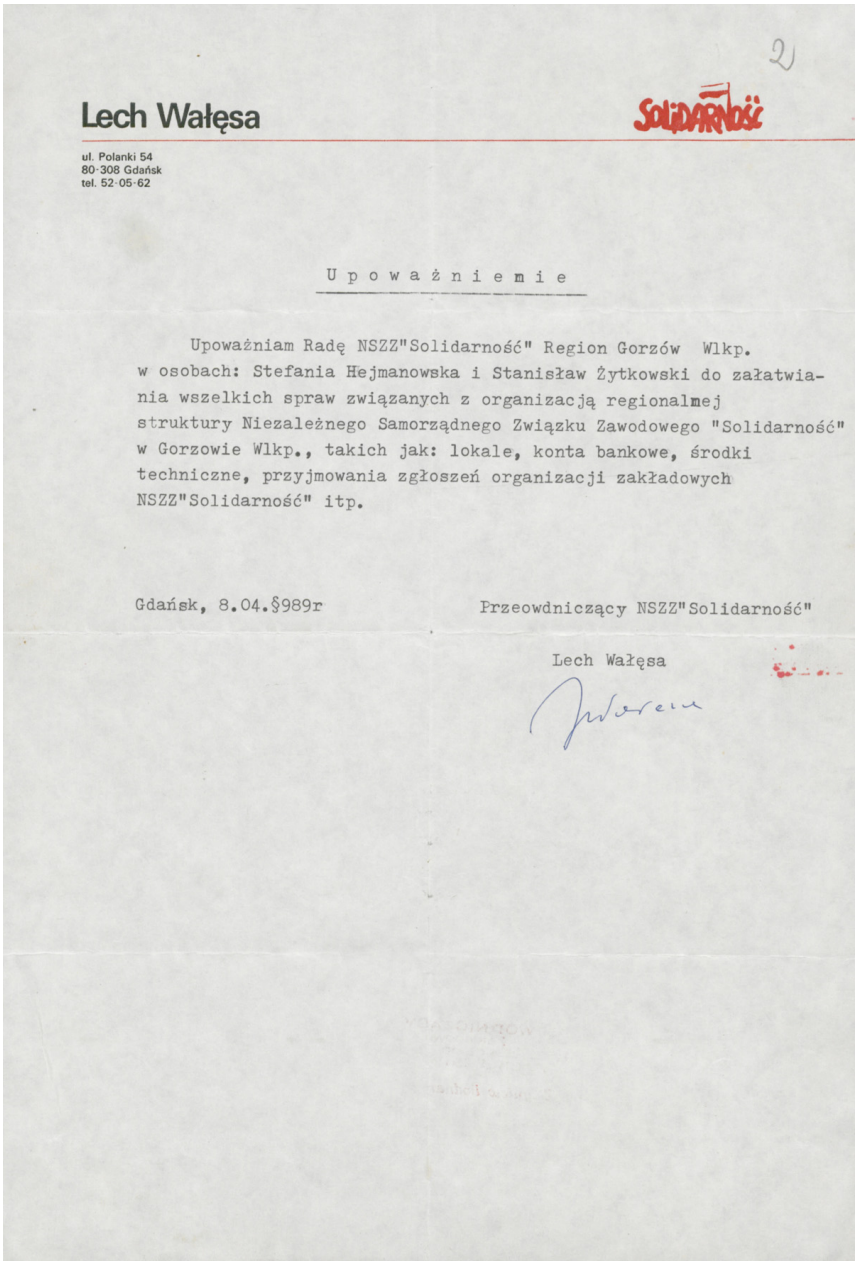
Hejmanowskiej (1937-2014), Teresy Klimek (1929-2013), Zbigniewa Bodnara (1954-2023), Bronisława Szarłowicza i in. Ich archiwa prywatne stały się początkiem zbioru, który utworzono w Archiwum Państwowym o nazwie 66/1006 „Zbiór dokumentów działaczy opozycji z województwa gorzowskiego". Dziś liczy on 92 jednostki (1,42 m.b.). Nie jest to zbiór duży, jednak zawiera wiele unikatowych dokumentów, czasem wręcz intymnych, dotyczących okresu stanu wojennego[2]. W większości były to ego-dokumenty (np. listy, grypsy więzienne), a zatem materiały o istotnym znaczeniu dla badań biograficznych, które często przynoszą informacje, które nie zachowały się w dokumentach urzędowych[3].

Te pierwsze akcesje od osób fizycznych miały dla Archiwum Państwowego duże znaczenie. Stanowiły precedens, który archiwum nagłaśniało, a jednocześnie przecierały szlak dla kolejnych nabytków tą drogą.

W roku 2013 z zaskakującą propozycją przekazania niezwykle cennej spuścizny do Archiwum Państwowego zwrócił się pan Waldemar Kirkor (1932-2016). Pan Waldemar był bratankiem i wychowankiem prof. Stanisława Kirkora (1905-1963), wybitnego polskiego naukowca, specjalisty od chorób pszczół, po wojnie pracującego w Gorzowie. Wobec bezpotomnej śmierci profesora pan Waldemar stał się właścicielem spuścizny profesora i jego żony Wandy (1907-1979). Przez lata mieszkał w Gorzowie, a pod koniec życia w Zielonej Górze. Pomimo to zdecydował się przekazać spuściznę profesora do gorzowskiego Archiwum Państwowego. Na jego decyzję niewątpliwie miał wpływ nowoczesny obiekt archiwum: nasze pierwsze spotkanie miało miejsce w lecie 2013 roku na ul. Mościckiego 7, jeszcze przed przeprowadzką archiwum. Natomiast samo przekazanie archiwaliów miało miejsce 23 kwietnia 2014 roku. Ten stosunkowo liczny zbiór (30 j.a.) został w całości zdigitalizowany. „Z rozpędu" pan Waldemar Kirkor przekazał do naszego zasobu szczątki spuścizny Anny Dolińskiej (1909-2005), żołnierki wileńskiej AK i „Sprawiedliwej wśród Narodów Świata", które po jej śmierci stały się także jego własnością.

[2]Więcej na temat akt NSZZ „Solidarność" zob. D. A. Rymar (2020, s. 130-155).

[3]Na temat znaczenia badawczego ego-dokumentów zob. W. Szulakiewicz, *Ego – dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych (Educational Studies Review)", online, 25 września 2013 r. vol. 1, nr 16, s. 67. DOI 10.12775/PBE.2013.006 [data dostępu: 24.11.2025].

2)

Lech Wałęsa

SOLIDARNOŚĆ

ul. Polanki 54
80-308 Gdańsk
tel. 52-05-62

U p o w a ż n i e n i e

Upoważniam Radę NSZZ"Solidarność" Region Gorzów Wlkp.
w osobach: Stefania Hejmanowska i Stanisław Żytkowski do załatwiania wszelkich spraw związanych z organizacją regionalmej struktury Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego "Solidarność" w Gorzowie Wlkp., takich jak: lokale, konta bankowe, środki techniczne, przyjmowania zgłoszeń organizacji zakładowych NSZZ"Solidarność" itp.

Gdańsk, 8.04.§989r

Przeowdniczący NSZZ"Solidarność"

Lech Wałęsa

Rysunek 1. Upoważnienie wystawione przez Lecha Wałęsę dla Stefanii Hejmanowskiej i Stanisława Żytkowskiego upoważniające ich do odtwarzania NSZZ „S”, 8 IV 1989 (sygn. 66/1006/7).

Nr. prot. 1351/1937

Q. F. F. F. Q. S.

SUMMIS AUSPICIIS

SERENISSIMAE REIPUBLICAE POLONORUM

NOS RECTOR MAGNIFICUS ET PROFESSORES

ACADEMIAE MEDICINAE VETERINARIAE LEOPOLIENSIS

IN MEDICUM VETERINARIUM

DOMINUM

STANISLAUM KIRKOR

ORIUNDUM EX OPPIDO ZASŁAW IN RUSSIA

POSTQUAM ET DISSERTATIONE, QUAE INSCRIBITUR

„Próby stosowania siarczanu magnezu do narkozy u psów i koni"

ET EXAMINIBUS LEGITIMIS LAUDABILEM DOCTRINAM PROBAVIT

DOCTORIS MEDICINAE VETERINARIAE

NOMEN ET HONORES, IURA ET PRIVILEGIA

CONTULIMUS IN EIUSQUE REI FIDEM HASCE LITTERAS ACADEMIAE SIGILLO SANCIENDAS CURAVIMUS.

LEOPOLI DIE XIX MARTII ANNI MCMXXXVI.

H. T. RECTOR MAGNIFICUS
H. T. DECANUS MAGNIFICUS

PROMOTOR
PROMOTOR

Rysunek 2. Dyplom doktorski Stanisława Kirkora, 19 III 1937.

Rysunek 3. Podpisanie umowy o przekazaniu.

W 2017 roku do Archiwum Państwowego trafił tyleż nieliczny, co ciekawy zbiór zdjęć i dokumentów Erwina Thiede (kod zespołu 66/1098). O ile mi wiadomo, ten Niemiec nigdy nie był w naszym archiwum. Jednak przed wojną odbywał służbę wojskową na terenie Gorzowa (koszary przy ul. Szopena) i w takich okolicznościach znalazły się w jego posiadaniu zdjęcia z okresu służby wojskowej. Dokumentują one życie w koszarach i kampaniach wojennych w latach 1935-1940. Akcesja ta stanowi rzadki przypadek przekazania do zasobu materiałów zgromadzonych na zachód od Odry. Wykonawcą ostatniej woli E. Thiede, który przekazał jego materiały do Archiwum, był pan ppłk dr Klaus Storkmann z Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr w Poczdamie.

W roku 2017 nieznany wcześniej Niemiec pan Volkmar Schirmer odwiedził Archiwum i przekazał kilka dokumentów z lat 1719-1811. Wśród nich znalazł się plan Gorzowa/Landsbergu z roku 1719 (sygn. 66/30/15297).

Rysunek 4. Plan miasta Gorzowa z roku 1719 przekazany przez p. Volkmara Schirmera.

W latach 2018-2019, w związku z rocznicą 100-lecia odzyskania niepodległości, z inicjatywy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych włączono się do ogólnopolskiej akcji pt. „Archiwa Rodzinne Niepodległej". Jej celem było pozyskanie z archiwów domowych dokumentów rodzinnych. Akcja ta przyniosła w całym kraju zaskakująco dużo pozytywnych efektów (zob. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych b.d.). Akcesje te z założenia musiały być niezgodne z zasadą pertynencji terytorialnej, gdyż dotyczyły losów rodzinnych sprzed roku 1945, a zatem nie mogły mieć nic wspólnego z terenem działania AP w Gorzowie Wielkopolskim[4]. W ramach tego działania gorzowskie Archiwum Państwowe wzbogaciło się o szereg niezwykle interesujących materiałów. Zostały one pokazane na specjalnej wystawie, której towarzyszyło okolicznościowe wydawnictwo (Jodko 2020). Do najciekawszych materiałów wówczas pozyskanych należy archiwum rodziny Saturn-Błażewiczów. Artur Błażewicz (1896-1977) był członkiem Związku Strzeleckiego i żołnierzem 1 pułku piechoty 1 Brygady Legionów Polskich, zaangażowanym w walki o niepodległość już od 1 sierpnia 1914 roku. W uznaniu zasług wojennych, specjalnym zezwoleniem Naczelnika Państwa z 16 listopada 1921 roku otrzymał prawo dodania do nazwiska pseudonimu „Saturn" (stąd późniejsze nazwisko Saturn-Błażewicz). Materiały te w roku 2020 do

[4]Robert Górski postuluje stosowanie w takich przypadkach zasady pertynencji terytorialnej, co jednak będzie w wielu wypadkach niemożliwe (zob. Górski 2009a, s. 23).

gorzowskiego Archiwum przekazała wnuczka Artura pani Jolanta Mach i jej szwagier Jan Zienkiewicz (sygn. 66/1083/80-86 i 125-134).

ZMIANA NAZWISK.

W myśl Ustawy Sejmowej z dnia 11 maja 1920 r., w przedmiocie uznania nazwisk przybranych podczas służby wojskowej (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 42 ex 1920 r., poz. 251), oraz Rozporządzenia Wykonawczego do tejże ustawy, ogłoszonego w Dz. Ust. Rz. P. Nr. 112 ex 1920, poz. 743, zezwalam zawodowemu sierżantowi sztabowemu Arturowi Błażewiczowi na zatrzymanie przybranego podczas służby w Wojsku Polskiem pseudonimu „Saturn" przed nazwiskiem „Błażewicz". 8556

Warszawa-Belweder, dnia 16 listopada 1921 r.

(—) J. Piłsudski,

Wódz Naczelny, Pierwszy Marszałek Polski.

Rysunek 5. Ogłoszenie Wodza Naczelnego Józefa Piłsudskiego z 16 XI 1921, o prawie Artura Błażewicza do używania przed nazwiskiem pseudonimu „Saturn" (Zmiana nazwisk 1923, s. 6).

W ramach tych samych działań przejęto do zasobu listy z obozu koncentracyjnego Gross-Rosen Bernarda Jóźwiaka (sygn. 66/1083/61), a także listy z obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen Mariana Okurowskiego do Ireny Okurowskiej z Tomaszowa Mazowieckiego (sygn. 66/1083/136). Ciekawą akcesją były również materiały Jadwigi Czechowskiej (po mężu Siemaszko) ps. „Żbik" (1929-1999) – młodej kobiety, której ojciec został zamordowany w roku 1939 przez Niemców, a która nie mając 15 lat, uczestniczyła w Powstaniu Warszawskim, przypłacając to trwałym uszczerbkiem na zdrowiu[5]. Po wojnie przez 20 lat mieszkała i pracowała w Gorzowie, w którym była nauczycielką i poetką. Jej spuściznę do zasobu przekazał przyrodni brat pan Piotr Matczuk (kod zespołu: 66/1104).

W kolejnych latach do zasobu przejęto np. obraz opisany jako namalowany przez Zbigniewa Stępniewskiego – syna prezydenta Grodna, datowany na 25 sierpnia 1927 (sygn. 66/1083/162). Faktycznie prezydentem Grodna

[5]Na jej temat zob. D. A. Rymar (2017, s. 387-426).

był w latach 1922-1927 farmaceuta Edward Stępniewski (1879-1944), zamordowany w obozie koncentracyjnym Stutthof. Miał syna Zbigniewa (1910-1940), również farmaceutę, który w 1939 roku jako podporucznik WP trafił do obozu w Starobielsku i został zamordowany przez NKWD w Charkowie (Ignatowicz 2025). W ten sposób połączone zostały Grodno, Starobielsk, Charków i Gorzów Wielkopolski.

Kolejną ciekawą akcesją były także przekazane przez Tadeusza Biczysko listy pisane z zesłania na Syberię w okresie II wojny światowej przez jego ojca do matki (sygn. 66/1083/115-116).

W ramach tych działań przejęto także dokumentację audiowizualną. Na przestrzeni lat 2023-2025 Jan Woiński przekazał zbiór fotografii dokumentujących życie Gorzowa, w sumie 71 tematów (sygn. 66/894/545-587, 611-628, 638-647). Przejęto także kilka filmów: w roku 2020 Marek Towalski przekazał do zasobu dwa filmy: „Gorzów 1969" (czas trwania 10'26") (sygn. 66/1083/79) i „Msza na Schodach Donikąd" 1 maja 1981 roku (czas trwania 2'53") (sygn. 66/1083/78).

Ostatnią akcesją z kwietnia 2025 roku są materiały lotnika z 301 Dywizjonu Bombowego mjr. obs. Jana Józefa Wiłkojcia (1907-1996) (sygn. 66/1083/199-202) przekazane przez panie Jolantę Wiłkojć-Pogorzelską i Alicję Wiłkojć-Baranowską – bratanice. Wśród przekazanych materiałów zwraca uwagę dyplom z podpisem gen. Władysława Sikorskiego nadający kpt. Wiłkojciowi order VM, legitymacja i sam order oprawione we wspólną ramę.

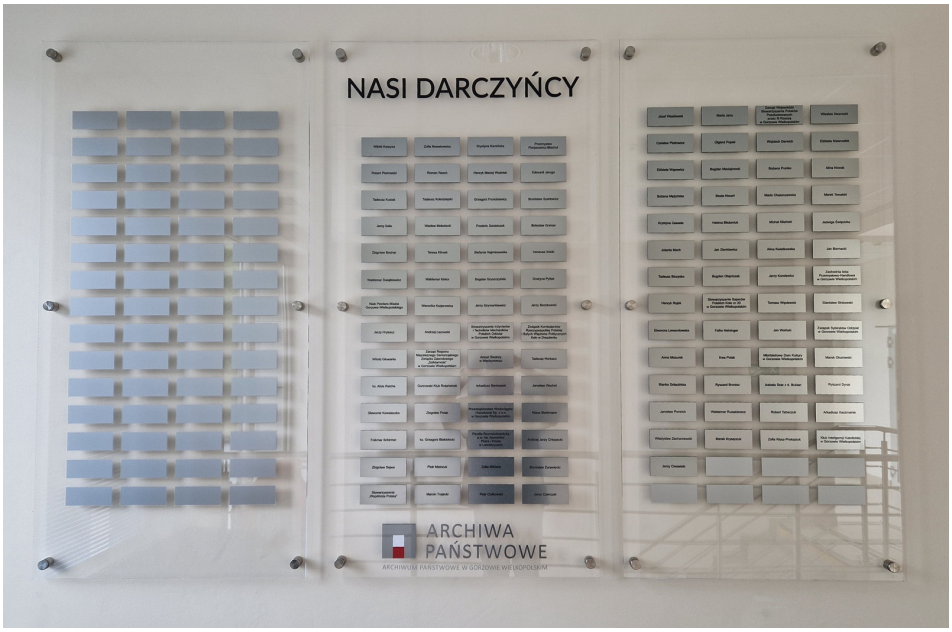
Przejmowanie materiałów od osób fizycznych niepostrzeżenie stało się codziennością Archiwum Państwowego w Gorzowie. Przejmowane materiały są inwentaryzowane i opracowywane, a także skanowane i zamieszczane na portalu szukajwarchiwach.gov.pl. W większości są udostępniane, gdyż taką wolę wyrażali darczyńcy. W trakcie przejmowania pojawia się także problem selekcji. Przynoszone do Archiwum Państwowego pamiątki, w ocenie jego pracowników, nie zawsze stanowią materiały archiwalne. W takich sytuacjach, aby nie zrażać potencjalnych ofiarodawców, osoby te proszone są np. o uzupełnienie dokumentów takimi, które miałyby jakąś wartość[6].

Od roku 2021 w Archiwach Państwowych corocznie obchodzony jest Dzień Darczyńcy, który jest pomyślany jako forma podziękowania ofiarodawcom. W przypadku Archiwum Państwowego w Gorzowie darczyńcy są honorowani umieszczaniem tabliczek z nazwiskami na specjalnej tablicy.

[6]Problem ten jest powszechny, zob. Targońska 2017, s. 168.

Rysunek 6. Dyplom, legitymacja i sam order Virtuti Militari mjr. obs. Jana Józefa Wiłkojcia.

Rysunek 7. Tablica z nazwiskami darczyńców w Archiwum Państwowym w Gorzowie Wielkopolskim.

Podsumowanie

To tylko niektóre, ciekawsze akcesje ze zbiorów prywatnych. W sumie w latach 2009-2025 przejęto dokumentację od 26 działaczy opozycji politycznej z lat 80. oraz ok. 20 innych osób. Ich wspólnym mianownikiem jest odchodzenie pokolenia działaczy politycznych z lat 80. XX w. oraz pokolenia wnuków postaci związanych z walkami narodowowyzwoleńczymi z lat 1914-1945. Przez lata PRL materiały te były przez wielu przechowywane jako rodzinne relikwie. Nie nagłaśniano faktu ich posiadania. Sytuacja zmieniła się po roku 1989, kiedy państwo, w tym archiwa państwowe, stały się faktycznymi instytucjami zaufania publicznego, godnymi przechowywania rodzinnych skarbów. Łącznie jest to 419 j.a. – 5,23 m.b., do których doliczyć trzeba 28 j.a. – 7416 MB dokumentacji przejętej w formie elektronicznej. Nie są to liczby duże, jednak wartość tych materiałów jest wyjątkowa.

Materiały przejęte od osób fizycznych siłą rzeczy zmieniają nieco charakter Archiwum Państwowego. Staje się ono nie tylko instytucją powołaną do zabezpieczania dokumentacji będącej rezultatem działania struktur państwowych, ale także przechowującą dokumentację i podtrzymującą pamięć o osobach fizycznych związanych z właściwością terytorialną archiwum. W ten sposób archiwum przechowuje materiały nie tylko wytworzone na

terytorium jego działania, ale także te, z których pochodzą jego darczyńcy. Podobnie ma się rzecz z zakresem chronologicznym przechowywanych materiałów: siłą rzeczy archiwa na Ziemiach Zachodnich i Północnych nie mają przecież w swoim zasobie polskiej dokumentacji sięgającej poza rok 1945. Materiały przekazane przez osoby fizyczne stanowią tu istotny wyjątek i uzupełniają naszą wiedzę o miejscach pochodzenia współczesnych mieszkańców województwa lubuskiego.

Aneks

Ważniejsze akcesje Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim z zakresu niepaństwowego zasobu archiwalnego z lat 2009-2025

Tabela 1

Ważniejsze akcesje Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim z zakresu ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego z lat 2012-2024

Lp.	Nr zespołu	Nazwa zespołu	Zakres chronologiczny	Liczba j.a.	Liczba m.b.
1	1042	Zarząd Regionu Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność" w Gorzowie Wielkopolskim	1980-1990	31	0,73
2	1043	Komisja Zakładowa Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność" przy Zakładach Włókien Chemicznych „Stilon" w Gorzowie Wielkopolskim	1980-1989	22	0,45
3	1071	Zarząd Wojewódzki Stowarzyszenia Polaków Poszkodowanych przez III Rzeszę w Gorzowie Wielkopolskim	1989-2012	9000	12,26
4	1079	Związek Sybiraków Oddział w Gorzowie Wielkopolskim	1946-2018	4677	8,11
5	1080	Klub Pioniera miasta Gorzowa Wielkopolskiego	1894-2017	263	3,5
6	1087	Stowarzyszenie „Wspólnota Polska" Oddział w Gorzowie Wielkopolskim	1995-2009	76	2,1
7	1089	Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność" przy Zakładach Mechanicznych „Gorzów" w Gorzowie Wielkopolskim	1980-2000	66	0,7
8	1090	Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność" przy Wojewódzkiej Spółdzielni Mieszkaniowej w Zakładzie Remontowo-Budowlanym w Gorzowie Wlkp.	1981-1981	5	0,1
9	1113	Komisja Zakładowa Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność" przy Kombinacie Maszyn dla Fabryk Domów „Zremb" w Gliwicach Zakład Produkcyjny w Gorzowie Wielkopolskim	1980-1981	8	0,07

10	1114	Komisja Zakładowa Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność" przy Gorzowskim Kombinacie Budowlanym „Zachód" w Gorzowie Wielkopolskim	1989-1991	11	0,8
11	1115	Komisja Zakładowa Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność" przy Spółdzielni Pracy Usług Pralniczych w Gorzowie Wielkopolskim	1980-1981	13	0,14
12	1135	Gminny Komitet Obywatelski „Solidarność" w Kłodawie	1989-1990	5	0,1
13	1136	Zjednoczenie Patriotyczne „Grunwald" Okręg Lubuski w Gorzowie Wielkopolskim	1981-1985	15	0,22
14	1139	Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Lubuski w Gorzowie Wielkopolskim	1981-2020	208	1,54
15	1181	Komisja Zakładowa Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność" przy Kuratorium Oświaty i Wychowania w Gorzowie Wielkopolskim	1980-1981	2	0,03
16	1196	Klub Inteligencji Katolickiej w Gorzowie Wielkopolskim	1977-2023	68	1,1
		Razem:		14 470	31,95

Źródło: Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim b.d.a.

Tabela 2

Ważniejsze akcesje Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim z zakresu nieewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego z lat 2009-2025

Lp.	Nr zespołu	Nazwa zespołu	Zakres chronologiczny	Liczba j.a.	Liczba m.b.
1	1006	Zbiór dokumentów działaczy opozycji z województwa gorzowskiego	1945-2022	92	1,42
2	1072	Spuścizna Waldemara Świątkiewicza	1946-2015	18	0,27
3	1075	Spuścizna Stanisława i Wandy Kirkorów	1921-1994	30	0,55
4	1076	Spuścizna Anny Dolińskiej	1930-2007	2	0,04
5	1083	Zbiór materiałów z życia społecznego	1766-2016	179 + 28	2,42 7416 MB
6	1098	Dokumenty i zdjęcia Erwina Thiede	1935-1940	3	0,04
7	1104	Spuścizna Władysławy Siemaszko z domu Czechowskiej	1946-1993	6	0,10
8	1131	Spuścizna Leonarda Gurynia	1921-2006	70	0,33
9	1169	Spuścizna Stefana Szymańskiego	1919-1958	3	0,06
		Razem:		419 **+28**	5,23 **+7416 MB**

Źródło: opracowanie własne (na podstawie: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych b.d.; Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim b.d.a, b.d.b).

Literatura | References

Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim (b.d.a), Szukaj w Archiwach – Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim [baza danych online], `https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/web/archiwum-panstwowe-w-gorzowie-wielkopolskim` [data dostępu: 10.05.2025].

Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim (b.d.b), Księga nabytków [wewnętrzna baza danych], Zintegrowany System Informacji Archiwalnej ZoSIA.

Bańkowski P. (1951), Porządkowanie archiwaliów prywatnych, „Archeion", t. XIX/XX, s. 194-216.

Górski R. (2009a), Archiwa osobiste. Problemy gromadzenia, opracowania i udostępniania, „Problemy archiwistyki", nr 2, s. 22-30.

Górski R. (2009b), O udostępnianiu archiwaliów proweniencji prywatnej słów kilka, „Problemy archiwistyki", nr 4, s. 1-15.

Ignatowicz F. (2025), Aptekarz i prezydent Grodna, https://web.archive.org/web/20100105041303/http://www.polacy.by/content/view/252/34, [data dostępu: 10.05.2025].

Jodko A. (2020), Niepodległa. Historie z rodzinnych archiwów, Gorzów Wielkopolski.

Krajewska H. (2008), Opracowanie spuścizn w archiwum Polskiej Akademii Nauk, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne", t. 89, s. 35-42.

Magier D. (red.) (2024), Wokół spuścizn archiwalnych, Siedlce.

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych (b.d.), Archiwa Rodzinne Niepodległej, https://archiwarodzinne.gov.pl/ [data dostępu: 24.11.2025].

Rymar D. A. (2017), Władysława Jadwiga Czechowska (Siemaszko) ps. „Żbik" (1929-1999): powstaniec warszawski, gorzowska nauczycielka i poetka, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny", nr 24, s. 387-426.

Rymar D. A. (2020), Źródła do dziejów NSZZ „Solidarność" w zasobie Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim i ich przydatność do badań naukowych, [w:] „Nie zapomnijcie tamtych dni". Źródła do dziejów Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność" z lat 1980-1989 w archiwach państwowych, red. D. A. Rymar, K. Kowalczyk, M. Kietliński, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa, s. 130-155.

Ryszewski B. (1991), Archiwa i archiwalia prywatne w archiwistyce polskiej – stan badań, postulaty badawcze, [w:] Historia. Archiwistyka, „Acta Universitatis Nicolai Copernici", z. 236, Toruń, s. 21-39.

Szulakiewicz W. (2013), Ego – dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych, „Przegląd Badań Edukacyjnych (Educational Studies Review)", online, 1(16), s. 65-84, DOI 10.12775/PBE.2013.006. [data dostępu: 24.11.2025].

Targońska E. (2017), Problematyka zespołowości w spuściznach archiwalnych, [w:] Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały, red. E. Rosowska, Warszawa, s. 167-182.

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (1983/2020), Dziennik Ustaw, poz. 164.

Zmiana nazwisk (1923), „Monitor Polski", nr 113, s. 6.